

lık yaptı; nişancılık pâyesiyile emekli oldu. Halvetiyye şeyhlerinden Cihangirî Hasan Efendi'ye intisap eden Avni Ömer Efendi'nin İstanbul Kabataş'ta set üstünde inşa ettirdiği bir cami ve mektebi vardır. Mezarı yaptırdığı caminin mihrabı önündedir.

Avni Ömer Efendi Osmanlı toprak sistemi ve taksimatı hakkında *Kānûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî* adıyla bir eser kaleme alarak bunu devrin padişahı IV. Murad'a takdim etmiştir. Sade bir dille yazılan eser mukaddime, asıl metin ve kısa bir hâtimeden meydana gelmektedir. Müellif mukaddimede arazi hakkında genel bilgiler vererek kendi zamanında şehir ve köylerde halkın işlediği arazinin hukukî statüsü (ösrî, haracî, mülk, mîrî vb.) üzerinde durmakta, Osmanlı ülkesinde bu statüde olan yerlerden örnekler vermektedir.

Metin kısmında ise Osmanlı ülkesindeki toprakları haslar, mülkânî, evkaf, arpalık, ocaklık, zeâmet ve timarlar, tekaüt timarları, yurtluk timarlar, mülkânîne timarlar, münâvebe timarları, geri hizmet timarları, canbâzân ve garîbân timarları, voynuk beyleri ve çeribaşı timarları, yund ocaklar, timarlı kale muhafızları, müsellemler timarları, hassa av kuşları timarı, ashâb-ı derek timarı, derbendci timarları, atçeken timarları, hristiyan timarları, baştinalar olmak üzere yirmi beş kısma ayırarak her birinin hangi hizmetlere tahsis edildiği, aralarındaki farklar ve yer yer uygulamada aldığı şekiller hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca toprak sistemi ve toprağa tasarruf edenlerle ilgili çeşitli terimleri de açıklamaktadır. Hâtimede ise eserin dilinin sadeliğine ve IV. Murad adına yazıldığına temas edilmektedir.

Osmanlı toprak sistemi konusunda önemli bir kaynak olan eserin asıl değeri, XVII. yüzyılda bu konuda yazılmış diğer kaynaklarla mukayese edildikten sonra daha iyi anlaşılacaktır. Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Yahya Tevfik, nr. 1578/278) bulunmaktadır. Uzunçarşılı kendi özel kütüphanesindeki istinsah edilmiş bir nüshayı *Belleten*'de yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sefinetü'r-rüesâ, s. 35-36; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 86; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 348; *Sicill-i Osmânî*, III, 586; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Kānûn-ı Osmânî Mefhûm-ı Defter-i Hâkânî", *TTK Belleten*, XV/59 (1951), s. 381-399; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, II, 33.



MEHMET İPŞİRLİ

AVNİYYE

(العونية)

Hâricî fırkalarından
Beyhesiyye'nin bir kolu
(bk. BEYHESİYYE).

AVNÜ'L-BÂRÎ

(عون الباری)

Zebîdî'nin
et-Tecridü's-şarîh adlı *Şahîh-i Buḥârî*
muhtasarı üzerine
Sıddık Hasan Han tarafından
yazılmış kısa şerh
(bk. et-TECRİDÜ'S-SARİH).

AVNÜ'L-MA'BÛD

(عون المعبود)

Ebü't-Tayyib el-Azîmâbâdî tarafından
Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'ine
yazılan şerh
(bk. es-SÜNEN).

AVRAT PAZARI

Osmanlılar'da
alıcılar da satıcıları da
kadın olan pazar,
kadınlar pazarı.

Osmanlı döneminde, özellikle XIX. yüzyıl sonlarında rağbette olan avrat pazarları, ev kadınlarının haftalık ihtiyaçlarını karşıladıkları bugünün semt pazarlarına benzer alışveriş yerleridir. Çevre yerleşim merkezlerinden gelen kadınların getirdikleri sebze, meyve ve hayvancılık ürünleri ile kendi yaptıkları el işlerinin satıldığı bu pazarların benzerlerini halen Anadolu'nun bazı bölgelerinde görmek mümkündür. Bunlar genellikle küçük ilçelerde, köylerden gelen kadınların kurdukları pazarlardır ve alıcıları da kadınlardır. Tarlalarda daha çok kadınların çalıştığı Doğu Karadeniz bölgesinde bu pazarları nâdir olarak erkeklerin kurdukları da görülmektedir (Akçaabat salı pazarı gibi).

Osmanlı avrat pazarlarının en ünlüsü, Cerrahpaşa'daki Kocamustafapaşa caddesinin Yağhâne ile birleştiği yerde kurulan avrat pazarıdır. Kaynaklardan, bu pazarın ilk defa Kanûnî'nin zevcesi Haseki Hürrem Sultan'ın (ö. 1558) desteğiyle, kendisine ait olan Haseki Dârüşşifa ve İmareti'nin yakınında, Roma devrine ait Arcadius sütununun önündeki Forum Arcadii'nin yerinde kurulduğu öğ-

renilmektedir. XIX. yüzyılın sonlarında Haseki Avrâtpazarı'nda, Şehzadebaşı'ndaki Direklerarası'ndan daha küçük bir direkli çarşının mevcut olduğu ve 1905 yılında direklerle çatının kaldırılarak dükkanların değişik bir şekle sokulduğu bilinmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İst. A, III, 1356-1357; *TA*, IV, 272.



ÖZKAN ERTUĞRUL

AVRET

(العورة)

Vücutta
dinen örtülmesi gereken ve
başkasının bakması
haram olan yerleri ifade eden
bir fıkıh terimi.

Avret Arapça'da "eksik, gedik, açık; açılıp görünen şey; korkulacak, zarar gelecek yer" gibi mânalara gelir. Ayrıca küçük kale üstlerinde, sınır boylarında ve cephede ordu saflarında bulunan ve düşman saldırısına imkân veren gedikler, dağlarda bulunan yarık ve çatlaklar da bu kelimeyle ifade edilir. Görüldüğünde utanılan ve örtülmesi gereken her gizli şeye, özellikle insanın mahrem yerine de avret denir ki kelime daha çok bu anlamda kullanılagelmıştır. Fıkıh terimi olarak avret, insan vücudunda görünmesi ve gösterilmesi günah sayılan, namazda ve namaz dışında örtülmesi farz ve başkalarının bakılması haram olan yerlerdir.

Avret kelimesi sözlük anlamında Kur'ân-ı Kerîm'de iki defa ve aynı âyet içinde tekil şekliyle geçer: "Gerçekten evlerimiz (düşmana) açıktır (avret) derler; oysa evleri açık değildir" (el-Ahzâb 33/13). Ayrıca terim anlamına çok yakın bir mânada iki yerde çoğul olarak kullanılmıştır; bunlar, "... sizin açık bulunabileceğiniz üç vakit ..." (en-Nûr 24/58) âyeti ile "kadınların mahrem yerleri (avrât)..." (en-Nûr 24/31) âyetidir. Kelime, âyetlere nisbetle hadislerde daha çok geçer ve genellikle terim anlamında kullanılır.

Vücutta örtülmesi emredilen yerler erkek ve kadına göre değiştiği gibi erkek ile kadının avret yerlerinin sınırları konusunda İslâm âlimleri arasında tefferuatta bazı görüş ayrılıkları vardır.

Erkeğin avret yeri Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'in oluşturduğu cumhûru fukahâyâ göre göbekte diz kapağı arasındır. Ancak Hanefîler diz kapağının da avret yerine dahil olduğunu ve bunun

ihtiyat ve takvâya daha uygun olacağını kabul ederler. Bu konudaki görüş ayrılığına mesnet teşkil eden deliller daha çok hadislerdir. Çünkü âyet-i kerîmelerde avret yerinin sınırını açıkça belirleyen bir hüküm yoktur. Âyetlerde geçen *sev'e* (el-A'râf 7/26) kelimesiyle "galiz avret" denilen tenâsül organları kastedilmektedir ve örtülmeleri gereken diğer yerlerin sınırları konusunda etraflı bilgi verilmemektedir. Hadisler ise bu konuda daha açık hükümler getirmektedir. Hz. Peygamber bir hadisinde, "Müslüman erkeğin uyluğu (diz kapağı ile kalçası arası) avrettir" buyurmaktadır (*Müsned*, III, 478). Diğer bir hadiste de erkeğin örtülmesi farz, bakılması haram olan yerlerinin "göbeği ile diz kapağı arası" (Ebû Dâvûd, "Libâs", 37; Dârekutnî, I, 230, 231) olduğu belirtilmiştir. Buna göre erkeğin göbeği ile diz kapağı arasında kalan yerleri açması haram olduğu gibi, eşi hariç diğer bütün erkek ve kadınların onun göbek ve diz kapağı arasına -zaruret olmaksızın- bakmaları da haram sayılmıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in uyluğu açık olarak oturduğuna, yanına girmek isteyenlere bu haliyle izin verdiğine, eteğini uyluğu görülecek şekilde yukarı çektiğine dair hadisler de rivayet edilmiştir (bk. Buhârî, "Şalât", 12; Müslim, "Fezâ'ilü's-şâhâbe", 26; Beyhakî, II, 231; Şevkânî, II, 71). Zâhirîler ve bazı Ehl-i sünnet âlimleri bu rivayetlere dayanarak uyluğun avret sayılmayacağını söylemişlerdir (bk. İbn Kudâme, I, 578; Makdisî, I, 456; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 99; Ebû'l-Velîd b. Rüşd, XVIII, 277; İbn Hazm, III, 210-213). Buhârî de *Şahîh*'inde ("Şalât", 12) Resûlullah'ın uyluğunun açık olduğunu bildiren Enes hadisinin sened yönünden daha kuvvetli olduğunu, uyluğun avret sayıldığını bildiren Cerhed hadisinin ise dinî konularda ihtiyatlı davranma prensibine daha uygun düştüğünü kaydederek söz konusu rivayetleri uzlaştırma yoluna gitmiştir.

Kadının örtmesi gereken yerleri Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîler'le Hanbelîler'deki hâkim görüşe göre elleriyle yüzü dışındaki bütün vücududur. Hanbelî mezhebindeki diğer görüşe göre el avret sayılırken Hanefî mezhebindeki bir görüşe göre ayak da örtülmesi gereken yerlerin dışında tutulmuştur. Mâlikîler erkek ve kadının avretini galiz ve hafif avret olarak ikiye ayırırlar. Onlara göre erkeğin galiz avreti tenâsül organları ile oturak yeridir. Bunun dışında kalan göbekte diz kapağı arasındaki diğer yerler ha-

fif avrettir. Kadının göğsü, bunun hizasında bulunan sırt kısmı, kolları, boynu, başı ve dizden aşağısı hafif avrettir. Galiz avreti ise bunlar dışında kalan yerleridir. Mâlikîler'in bu şekildeki ayırımı, bu yerlere bakmaya olmasa bile namazda örtünme ile ilgili hükümlere tesir eder. Buna göre hafif avret sayılan yerleri açık olarak namaz kılan bir kimsenin namazı bâtil olmaz, fakat bu davranışı mekruh sayılır. Diğer taraftan Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde kadının namazda örtmesi gereken yerlere ayak da dahil edilirken Hanefî mezhebinde kadının ayağı açık olarak namaz kılması câiz görülmüştür. Bu görüş ayrılıklarının sebebi, "Onlar (kadınlar), kendiliğinden görünenler hariç, ziynetlerini göstermesinler" (en-Nûr 24/31) âyetindeki "kendiliğinden görünenler hariç" ifadesiyle ilgili farklı yorumlardır. Ancak Hz. Peygamber'in şu hadisi bu konudaki hükme açıklık getirmektedir: Hz. Âişe'nin rivayetine göre Esmâ bint Ebû Bekir, üzerinde ince bir elbise olduğu halde Resûlullah'ın huzuruna girdi. Resûlullah ondan yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu: "Ey Esmâ, kadın âdet yaşına ulaşınca şurası ve şurası müstesna artık onun -yabancılar tarafından- görülmesi doğru olmaz". Hz. Peygamber bunu söylerken ellerini ve yüzünü işaret etti (Ebû Dâvûd, "Libâs", 34). Bu hadis, kadının elleri ve yüzü dışındaki bütün vücudunun avret olduğunu ortaya koymaktadır.

Câriyenin avret yeri erkeğinki gibidir; ancak buna karnı, sırtı ve yan tarafları da dahildir. Zâhirîler'e göre ise câriye de bu konuda hür kadınlar gibidir.

"Avret yerini örtmek" anlamına gelen setr-i avret namazın şartlarından biridir. Kişi örtünme imkânı bulur da örtünmeden namaz kılsa namazı sahih olmaz. Namazın bozulmasına sebep olan açık yerin miktarı konusunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir (bk. SETR-i AVRET).

Gerek erkek gerekse kadının avret yerlerini örtmesinin farz ve başkalarının avret yerlerine bakmanın haram oluşu konusunda birçok âyet ve hadis vardır (bk. el-A'râf 7/26; el-Ahzâb 33/13; en-Nûr 24/58; Müslim, "Hayz", 74, 78; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 8; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 32, "Hammâm", 2, 3; Tirmizî, "Edeb", 38, 39). İslâm hukukçularının çoğuna göre bu âyet ve hadisler, örtülmesi gereken yerleri örtmenin farz, açmanın ise haram olduğunu ifade etmektedir. Bununla beraber bu hükümlerin de bazı istisnaları vardır.

"Zaruretler yasakları mubah kılar" (*Meccelle*, md. 21) kaidesine göre doğum, sünnet gibi olaylarda, ayrıca tedavi vb. maksatlarla bakılması zaruri olan yerlere ilgililerce bakılabilir (bk. TESETTÜR).

Karı ile kocanın birbirinin vücutlarına bakmaları konusunda herhangi bir sınırlama yoktur. "Onlar, eşleri ve câriyeleri dışında, mahrem yerlerini herkes-ten korurlar; doğrusu bunlar yerilemezler" (el-Mü'minûn 23/6) âyeti ile, "Eşinle sahip olduğun câriyeler dışında diğer insanlardan avretini gizle" (Tirmizî, "Edeb", 22) hadisi bu konuda esas alınan şer'î delillerdir.

Erkek, erkeğin avret yeri dışında kalan yerlerine, kadınlar da -erkeklerde olduğu gibi- birbirlerinin göbekte diz kapağı arası dışında kalan yerlerine bakabilirler. Banyo ve benzeri yerlerde yalnız başına kalındığı zamanlarda avret yerinin örtülmesi tavsiye edilmiştir. Bu konuda bir hadis-i şerifte, "Allah hayâ edilmeye insanlardan daha lâyıktır" (Buhârî, "Güsül", 20; İbn Mâce, "Nikâh", 28; Tirmizî, "Edeb", 22, 39) buyurulmuştur.

Kadın oğlu, babası, dedesi, kardeşi, amcası, dayısı, kayınpederi ve damadı gibi kendisine nikâhı ebediyen haram olan mahremleri yanında, ziynet yeri sayılan saçını, başını, boynunu, gerdanını, dirsekten aşağı kollarını, ayaklarını ve bacaklarının diz kapağından aşağı kısmını açık bulundurabilir. Bakılması mubah olan bu yerlere sözü edilen mahremlerin dokunmaları da mubahtır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "avret" md.; Ezherî, *Tehzîbü'l-lûga*, "avret" md.; Cevherî, *eş-Şihâh*, "avret" md.; *Müsned*, III, 478; Buhârî, "Güsül", 20, "Şalât", 12; Müslim, "Hayz", 74, 78, 341, *Fezâ'ilü's-şâhâbe*, 26; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 8, "Nikâh", 28; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 32, "Libâs", 34, 37, "Hammâm", 2, 3; Tirmizî, "Edeb", 22, 38, 39; Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 230, 231; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 231; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 30, 315; İbn Hazm, *el-Muḥallâ*, III, 210, 213, 218; Serahsî, *el-Mebsûṭ*, X, 146-147, 149, 151-153, 156-157; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, III, 1368-1369; VII, 182, 190; Kâsânî, *Bedâ'î*, V, 119-120; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire, ts. (el-Mektebe'tü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 98 vd.; Ebû'l-Velîd b. Rüşd, *el-Beyân ve't-taḥṣîl*, Beyrut 1986, XVIII, 277; İbn Kudâme, *el-Muḡnî*, Riyad 1401/1981, I, 578, 601, 602, 604; İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerḥü'l-kebir (el-Muḡnî içinde)*, I, 456; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 182, 190; İbn Kesîr, *Tefsîr*, III, 283; Şevkânî, *Neylü'l-evṭâr*, II, 71; *Meccelle*, md. 21; Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, Kahire, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî), I, 188-189; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, I, 579-595; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, Beyrut 1985, I, 125-127.

